

Knjiga smrti

Moj otac je nestao. Sedim skrušeno naspram dva čoveka na stolici izlivenoj od aluminijuma, jedan od njih je upravnik hotela u kom smo odseli, a drugi je policajac. Obojica očekuju od mene da objasnim šta se dogodilo sa njim, sa mojim ocem.

Upravnik hotela – GOSPODIN FLAVIO SALINAS, kako je bilo napisano na pločici na vratima njegove kancelarije – ima najupadljivije oči boje likera šartrez koje sam ikada videla na čoveku sa prizvukom španskih melodija u glasu.

Policajac Bo je mladolik, nizak, slika i prilika pravog stanovnika države Floride sa ogromnim stomakom.

„Odakle ste vaš otac i vi, gospođice Bjanem?“, pitao je policajac Bo, izgovarajući moje prezime najbolje što je umeo. Posao je obavljao tako traljavo da mi se činilo da se obraća nekom drugom i pored toga što smo on, Salinas i ja bili jedine osobe koje su se nalazile u Salinasovoj kancelariji.

Rođena sam i odrasla u Ist Fletbušu, u Bruklinu, i nikada nisam bila u rodnom mestu svojih roditelja. Ipak, odgovorila sam „Haiti“, jer je to oduvek bila jedna stvar za kojom sam žudela da imam zajedničku sa svojim roditeljima.

Policajac Bo me preseče: „Došli ste čak sa Haitija ovde u Lejklend?”

„Živimo u Njujorku”, rekoh. „Uputili smo se u Tampu.”

„Kojim povodom?”, nastavio je policajac Bo. „Nekom u posetu?”

„Da isporučimo skulpturu”, rekoh. „Ja sam umetnica, vajar.”

Zapravo nisam umetnica, bar ne na način na koji sam želela da budem. Više sam neka vrsta opsesivnog drvoresca, sa jednom jedinom temom do sada – mojim ocem.

Moje kreativno čulo nije moglo a da ne zapazi kako je kancelarija upravnika Salinasa malo nakindžurena. Zidovi su obloženi narandžasto-zelenim tapetama koje su na pojedinim mestima dopunjene ogromnim odštampanim kolibama iz viktorijskog perioda oivičenim zlatom, koje su podsećale na zdanje u kom smo se nalazili.

Popravljavajući svoju svetlozelenu kravatu, koja je dodatno isticala njegove hipnotizerske oči, upravnik Salinas me uverava: „Policajac Bo i ja daćemo sve od sebe.”

Započeli smo sa kratkim opisom moga oca: „Šezdeset i pet godina, metar sedamdeset i šest, osamdeset kilograma, retka proseda kosa koja se prema čeonj regiji pružala u obliku slova V i baršunastosmeđe oči...”

„Baršunasto?”, prekide policajac Bo.

„Tamnobraon, kao što je boja njegovog lica”, objasnih.

Moj otac već deset godina ima protezu umesto prednjih zuba, još od vremena kada je pao sa kreveta na lice u toku jedne od noćnih mora o danima koje je proveo u zatvoru. I to sam, takođe, napomenula. Samo proteze, ne i noćne more. Spomenula sam spomenula i ožiljak, tup, nalik na konopac koji se proteže preko desnog obraza moga oca do ugla njegovih usana i predstavlja

jedini uočljivi podsetnik na godinu koju je proveo u zatvoru na Haitiju.

„Molim vas da vas ne uvredi moje naredno pitanje”, kaže policajac Bo. „Bavim se starijom populacijom, ovde, i ovo je nešto sa čim se često susrećemo kada se ispostavi da su nestali. Da li vaš tata boluje od neke mentalne bolesti, senilnosti?”

Odgovaram: „Ne, nije senilan.”

„Da li imate neku fotografiju svog oca?”, pita policajac Bo.

Moj otac nikada nije voleo da se slika. Kod kuće imamo samo nekoliko njegovih fotografija, nekoliko čudnih snimaka nakon završetka mojih škola, on kako stoji između moje majke i mene, a rukom pokriva ožiljak. Nadala sam se da ću ga fotografisati tokom ovog putovanja, ali mi nije dozvolio. Na jednom od odmorišta kupila sam fotoaparat za jednokratnu upotrebu i uperila ga u njega. Kao i obično, pobunio se, prekrivajući lice rukama poput dečaćića koji štiti obraze od šamara. Nije želeo da ga ikada više slikaju, jer se, kako je rekao, oseća suviše ružnim.

„To je prava šteta”, bilo je sve što je policajac Bo imao da kaže nakon mog podužeg objašnjenja. „Govori li engleski, vaš otac? Može li da pita za pravac, i tako dalje?”

„Da”, odgovaram.

„Da li postoji nešto što bi vašeg oca navelo da pobegne od vas, baš ovde u Lejklendu”, pita upravnik Salinas. „Da li ste se vas dvoje posvađali?”

Nikada ranije nisam rečima pokušala da ispričam priču svoga oca, ali moja prva dovršena skulptura za koju mi je on bio inspiracija bila je povod za ovo putovanje: metar visoka figura mog nagog oca, koji kleči na četvrtastom podnožju od petnaestak centimetara, njegova leđa povijena poput srpa mladog meseca, njegov utučen pogled fiksiran na dugim prstima i ogromnim dla-

novima njegovih šaka. Bila je gotovo revolucionarna, oštra i bez previše detalja, u najmanju ruku minimalistička, ali je za mene ovaj pokušaj da predstavim oca bio najomiljeniji od svih. Baš sam ga tako zamišljala u zatvoru.

Kada sam poslednji put videla oca? Prethodne večeri, pre nego što sam zaspala. Bila je gotovo ponoć kada smo zaustavili naš iznajmljeni auto na hotelskom parkingu koji je ograđen živom ogradom. Svi restorani u okolini bili su zatvoreni. Jedino je bilo moguće istuširati se i leći u krevet.

„Ovde je kao u raju”, rekao je moj otac kada smo videli našu malenu sobu. I u njoj su bile iste one tapete kao i u kancelariji upravnika Salinasa, a plišani tepih smaragdne boje slagao se sa zidovima. „Pogledaj, Ka” – rekao je svojim dubokim, hrapavim glasom prigušenim od iscrpljenosti – „tepih pod našim nogama podseća na travu.”

Odabrao je krevet bliži kupatilu, skinuo gornji deo svoje sive trenerke i raspakovao svoj neseser sa kozmetikom. Nedugo potom, mogla sam da ga čujem kako, kao i obično, glasno mrmlja pod tušem.

Proverila sam skulpturu, malčice je opipala kroz zaštitni papir i karton kojim je bila obložena, kako bih se uverila da je i dalje cela. Koristila sam deo drveta mahagonija, prirodno ispucalog, koji je po sebi imao površinske naprsline svud po delu koji je sad predstavljao leđa. Mislila sam kako su ove pukotine prelepe i podsećaju na vlastite ožiljke drveta, kao one koje je moj otac imao na licu, te nije neophodno ulagati napor kako bi se išmirglale ili ispolirale. Ali su me te pukotine ujedno i brinule. Da li će izgledati amaterski ili nenamerno ostavljene, da li će izgledati

kao greška? Da li će se drvo samo po sebi blagim pokretima ili s godinama razvojiti? Da li će klijent biti zadovoljan?

Zatvorila sam oči i pokušala da zamislim klijenta kome ću isporučiti skulpturu: Gabrijel Fontano, Amerikanka, poreklom sa Haitija, moja vršnjakinja, zvezda popularnih televizijskih serija i strastveni kolekcionar umetničkih dela. Moja prijateljica Selin Benoa, bivša koleginica iz osnovne škole u kojoj sam radila kao nastavnica likovnog na zameni, odrasla je sa Gabrijel Fontano u Tampi, i na moj zahtev, prilikom odmora kod kuće pokazala joj je snimak mog dela *Otac* i ubedila je da ga kupi.

Gabrijel Fontano se nedelju dana odmarala u kući svojih roditelja u Tampi, daleko od Holivuda. Ja sam uzela malo slobodnog vremena, a i mama i ja smo se složile da bi tata, koji previše gleda televiziju kako kod kuće tako i u svojoj berbernici, uživao da upozna Gabrijel Fontano. Ali kada sam se probudila, moj otac je nestao zajedno sa skulpturom.

Izašla sam iz sobe na terasu, pogledom prelazeći preko parkinga. Jutro je bilo toplo i sparno, a vlažan vazduh bio je dodatno težak od mirisa sveže pokošene tropske trave i orošenog hibiskusa kojim je omeđen čitav parking, a koji su osvežavali prskalicama. Moj iznajmljeni automobil takođe je nestao. Ponadala sam se da se tata vozio uokolo, pokušavajući da nam pronađe nešto za doručak i da će kada bude došao razjasniti zašto je sa sobom poneo skulpturu. Stoga sam se obukla i čekala. Odgledala sam polusatne lokalne jutarnje vesti, popušila pet cigareta sa ukusom mente, bez obzira na to što smo smešteni u sobi za nepušače, i nastavila da čekam.

Na kraju se čekanje odužilo na dva sata, i već sam se osećala krivom što sam tako dugo oklevala pre nego što sam otišla do recepcije i pitala: „Da li ste videli mog oca?“

Mogla sam da osetim kako policajac Bo lagano steže moj zglob, možda da bi mi dao do znanja da prestanem da pričam. Ovako izbliza, policajac Bo miriše na pržena jaja i benzin, kao doručak u Amoku.

„Razglašiću drugim momcima”, kaže. „Salinas će ostati ovde, u svojoj kancelariji. Zašto vi ne biste otišli nazad u svoju hotelsku sobu u slučaju da se vaš otac pojavi tamo?”

Kada sam se vratila u sobu, legla sam na nenamešten krevet svoga oca. Čaršavi su mirisali na njegovu kolonjsku vodu, neka čudna mešavina lavande i limuna koju sam oduvek smatrala oštrom, ali koju je on, uprkos svemu, voleo.

Poskočila sam kada sam čula klik od elektronskog ključa u vratima. Bila je to sobarica. Mlada Kubanka, previše učtiva, izvinjavala se zbog svog lošeg engleskog, gestikulirajući sa mnogo poštovanja: veliki, široki osmeh, klimanje glavom, pa čak i blagi naklon dok je napuštala sobu. Podsetila me je na moju majku kada u svom salonu za lepotu mora da usluži klijente koji nisu Haićani, kako mnogo više pažnje posvećuje njima, primoravajući sebe da se smeje šalama koje jedva da i razume i smeši se uvredama koje ne shvata, sve to kako bi izbegla da bude uvučena u razgovor čiji joj je epilog unapred bio poznat.

Bilo je već skoro podne kada sam podigla slušalicu i pozvala svoju majku u salon. Jedna od njenih radnica mi kaže da se još uvek nije vratila sa mise na koju ide svakog dana. Nakon mise, ukoliko je u salonu čeka mušterija, u stanju je da prepešači dvadeset blokova od crkve do salona. Ukoliko nema ništa zakazano, prepustiće radnicama one koji dođu, a ona će otići kući na ručak.

Ovo je nešto najbliže penziji do čega će moja majka ikada doći. Rutina poput ove je nešto o čemu je sanjala kada je otvarala salon. Oduvek je želela život u kom će imati vremena za dnevnu misu, duge šetnje i mogućnost da ne mora da ide na posao.

Pozvala sam kuću svojih roditelja. Mama nije bila ni tamo, tako da sam ostavila broj telefona hotela na sekretarici.

„Molim te, pozovi čim budeš mogla, *Manman*” – kažem – „radi se o tati.”

Bilo je rano popodne kada mi se mama javila, a u glasu joj se osećala zabrinutost. Već neko vreme sam sedela u toj majušnoj hotelskoj sobi, jela čips i slatkiše iz automata, pušeci cigarete jednu za drugom u iščekivanju da se nešto dogodi, ili da u sobu sa nekim užasnim vestima ušeta moj otac, policajac Bo ili upravnik Salinas, ili da pozovu moja majka ili Gabrijel Fontano. U nekoliko navrata sam zamislila kako moja majka histerično vrišti, grdeći i sebe i mene što smo uopšte pomislile da je ovaj put sa mojim ocem dobra ideja, a potom kako se javlja Gabrijel Fontano da kaže kako i nije trebalo da krećemo na put. Kako je sve ovo bila šala. Na kraju krajeva nije ni imala nameru da kupi skulpturu od mene, posebno onu koju više nisam posedovala.

„Gde je tata?“, kao što sam i očekivala, moja majka zvuči kao da se bori za vazduh. Kažem joj da se smiri, da se ništa loše nije dogodilo. Tata je u redu. Samo sam ga na kratko izgubila.

„Kako ga izgubila?“, pita.

„Ustao je pre mene i nestao”, kažem.

„Koliko ga dugo nema?”

Mogla sam da pretpostavim da šparta gore-dole po kuhinji, da joj papučice udaraju po meksičkim pločicama. Mogla sam da čujem kako otvara slavinu, zamišljajući je kako stavlja čašu ispod

mlaza vode i kako je puni. Čujem je kako pijucka vodu dok govorim: „Nema ga već satima. Čak ni ja ne mogu da poverujem u to.”

„Ti zvala policiju?”

Sada verovatno sedi za stolom u kuhinji, zatvorenih očiju, lagano prelazeći prstima napred-nazad preko čela. Coknula je jezikom i počela da mrmlja jednu od onih tužnih pesama sa mise, pesme koje moj otac, koji jedino za Božić odlazi u crkvu, preuzima od nje i mrmlja ih sam za sebe u kupatilu.

Moja majka prekida sa mrmljanjem samo toliko da bi pitala: „Šta kazala policija?”

„Da treba sačekati, da će se on vratiti.”

Na liniji se čulo glasno udaranje, moja majka je dobovala prstima po mikrofону na telefonu što je prouzrokovalo blagi bol u mom uhu.

„On se vrati”, rekla je sa mnogo više sigurnosti u odnosu na policajca Boa ili upravnika Salinasa. „On ne ostavi tebe tako.”

Obećala sam da ću sa novim informacijama zvati majku na svakih sat vremena, ali sam znala da će se ona meni javiti pre toga. Zbog toga sam okrenula mobilni telefon Gabriel Fontano. Njen glas je zvučao isto kao i na televiziji, ali nekako više svi-lenkastiji, nijansiran i zavodljiv, samo bez pozadinskog smeha iz komedija u kojima glumi.

„Kada pomislim” – rekao je moj otac jednom prilikom kada ju je gledao u seriji u kojoj je glumila zajedljivu medicinsku sestru koja radi u porodilištu u bolnici u crnačkom getu – „glumica rodom sa Haitija ima svoju seriju na američkoj televiziji. Stvarno smo daleko dogurali.”

„Vrlo ljubazno od vas što ste prevalili toliki put kako biste lično dostavili skulpturu”, kaže Gabriel Fontano. Zvučala je kao

da je okružena cvrčcima, vodopadima, palmama i svećama citronele koje služe kako bi komarce držale podalje. Shvatam kako sam i sama na takvom mestu, ali ne mogu da uživam u njemu.

„Da li su vam rekli zašto mi se skulptura toliko dopada?“, pita Gabrijel Fontano. „Istovremeno je i kraljevski raskošna i skromna. Podseća me na mog oca.“

Nisam pokušavala da se udubim u univerzalni svet očeva, ali mi je drago što moja skulptura Gabrijel Fontano podseća na njenog oca, jer se ni sama nisam izdigla iznad spontanog fanatizma inspirisanog poznatim ljudima čije olako date izjave imaju daleko veću težinu u odnosu na izjave običnih smrtnika. Još uvek mi je bilo teško da poverujem da imam broj mobilnog telefona Gabrijel Fontano. Morala sam da obećam Selin Benoa da ga nikome neću dati, čak ni svom ocu.

Moje misli su sa Gabrijelinog oca odlutale na mog kada sam je čula da kaže: „Pa, kada ćete doći ovde? Imate potrebna uputstva, zar ne? Možda biste mogli da nam se sutra u podne pridružite na ručku?“

„Bićemo tamo“, kažem.

Ali više nisam bila tako sigurna.

Moj otac voli muzeje. Kada ne radi u svojoj berbernici, vrlo često je u Bruklinskom muzeju. Prastare egipatske sobe su mu omiljene.

„Egipćani su bili kao mi“, voli da kaže. Egipćani su obožavali svoje bogove u različitim oblicima, borili se među sobom, i često su ih stranci pokoravali. Faraoni su bili kao diktatori od kojih je bežao, a njihove kraljice bile su lepe kao Gabrijel Fontano. Ali ono zbog čega je najviše cenio Egipćane bio je način na koji su žalili svoje mrtve.

„Oni znaju kako da žale”, rekao bi, čudeći se procesu mumifikacije koji je trajao nedeljama, ali koji bi rezultirao time da tela mogu da opstanu hiljadama godina.

Celog svog odraslog života, borila sam se da pronađem odgovarajući način da skulpturom predstavim svoga oca, tihog i dalekog, koji bi oživeo jedino u sećanjima iz mog detinjstva na jutra subotom kada bi stajao sa mnom, hipnotisan zelenim maskama, šavabti figuricama¹, daščicama od škrljaca, Izisom, Nefertiti i Ozirisom, vladarom podzemnog sveta sa glavom šakala.

Sunce je zalazilo i moja majka je zvala već više od nekoliko desetina puta kada se moj otac konačno pojavio na vratima hotelske sobe. Izgledao je mlađe i izgledalo je kao da je smiren i odmoran, kao da je dobio bronzanu boju nakon dugog dana provedenog na plaži.

„Ovde je suviše zagušljivo”, kaže.

Pokazala sam na improvizovanu pepeljaru, šolju punu vode potamnele od duvana i opušaka cigara.

„Ka, dozvoli svome ocu da porazgovara sa tobom.” Rukama maše po zagušljivom vazduhu, prilazi krevetu i saginje se da otpertla patike. „*Yon ti koze*, malo da porazgovaramo.”

„Gde si bio?” Osećam kako mi se kapci grče, nervozna reakcija koju sam nasledila od svoje majke epileptičarke. „Zašto nisi ostavio poruku? I tata, gde je skulptura?”

„Upravo zbog toga moramo da razgovaramo”, kaže, sazuvajući patike pune peska i trljajući tabane svojih ogromnih, neosetljivih stopala, svako ponaosob. „Imam zamerke.”

Tih je već duže vreme, koncentrisan na masažu stopala, kao da se tome radovao celoga dana.

„Voleo bih kada ne bi prodala tu statuu”, reče napokon. Zatim se okreće od mene, podiže slušalicu i poziva svoju majku.

„Znam da te je zvala”, govori joj na kreolskom. „Uspaničila se. Samo sam šetao, razmišljao.”

Čujem kako mama glasno zakera, govoreći mu da me ne ostavlja ponovo. Kada je spustio slušalicu, zgrabio je patike i opet ih obuo.

„Gde je skulptura?” Oči su mi se sada toliko grčile da sam jedva mogla da vidim.

„Mi ići” – kaže – „odvedem te do nje.”

Odlazimo napolje do parkinga gde je hotelska prskalica ponovo uposlena, raspršujući vodu po travi i ogradi kao centrifugalna kiša. Sada su uključena ulična svetla i činilo se kao da postaju sve svetlija i svetlija dok se suton spušta sve više. Novi gosti stižu. Drugi odlaze na večeru, glasno razgovarajući dok odlaze do svojih automobila.

Dok moj otac izvozi auto sa parkinga, govorim sebi kako je moguće da je bolestan, da je mentalno bolestan iako nikada ranije nisam uočila nikakve znake, osim njegovih košmara o danima provedenim u zatvoru.

Kada mi je bilo osam godina, moj otac je imao male boginje prvi put u životu i načula sam kako jednoj od mušterija preko telefona kaže: „Možda ozbiljno. Doktor kaže, u mojim godinama, male boginje mogu da ubiju.”

Tada sam prvi put shvatila da bi moj otac mogao da umre. Tražila sam reč „ubiti” u školi, u svakom rečniku i enciklopediji, pokušavajući da razumem pravo značenje te reči: kako to da bi moj otac mogao biti zauvek izbrisan iz mog života.

Moj otac zaustavlja auto pokraj autoputa u blizini veštačkog jezera, jedno od onih čuda modernih tropskih gradova, sa vijugavim stenovitim klupama koje su okruživale stajaću vodu. Mogla se videti oskudna svetlost pored one koja je dolazila od polumeseća. Gazeći dobro podšišanu travu, moj otac ide prema jednoj od klupa. Sedam pored njega, opuštajući ruke sasvim između nogu.

Evo me, ponovo sam devojčica, sa svojim ocem na nekom obilasku, kao što su odlasci u botaničku baštu, zoološki vrt ili u muzej da gledamo egipatske statue. Ponovo sam tamo samo zato što on tako želi. Znala sam da je trebalo da naučim nešto iz tih obilazaka u detinjstvu, ali su mi bile potrebne godine da konačno shvatim da se moj otac iz sve snage trudio da bude kao drugi očevi, da mi pokloni sebe koliko god je to mogao.

Letimice gledam preko jezera. Blatnjavo je i mračno, a neke izuzetno velike roze ribe jure napred-nazad pri površini vode, i izgleda kao da žele da iskoče i zamene se sa nama.

„Da li se skulptura nalazi ovde?“, pitam.

„U vodi“, kaže.

„Okej“, kažem mirno. Ali već znam da sam poražena. Znam da je delo već izgubljeno. Pukotine su verovatno kupile previše vode pa se drvo razdvojilo na nekoliko komada koji su potonuli na dno. Jedino što mogu da smislim i kažem je nešto neiskreno, nešto što čak nisam sigurna da bi moj otac razumeo.

„Molim te prihvati ovo o sebi“, kažem. „Ti si veoma oštar kritičar.“

Moj otac pokušava da se prigušeno nasmeje. Češe se po bradi i ožiljku koji mu se nalazi na jednoj strani lica, ali ništa ne govori. Na ovakvom svetlu ožiljak koji je obično kao uklesan i utisnut,

izgleda kao da je dublji nego inače, ali opet nekako manje zastrašujuć, poput jamice koja je preko mere proširena.

Oduvek sam smatrala kako je ljutnja potpuno proćerdana emocija. Moji roditelji bi se jedno drugome žalili zbog nepravedne politike u Njujorku, ali se nikada nisu ljutili zbog mojih ocena, trojki koje sam imala iz svih predmeta osim iz predmeta koji su imali veze sa umetnošću, niti su se ljutili zbog toga što nisam jela povrće ili zbog toga što sam s vremena na vreme povraćala svoju dnevnu dozu supene kašike ricinusa. Oduvek sam smatrala da je uobičajena ljutnja beskorisna. Ali sam sada jako ljuta. Želim da udarim svog oca, da mu iz glave izbacim sve ludilo.

„Ka” – kaže on – „kažem ti zašto sam te nazvao Ka.”

Da, pričao bi mi o tome mnogo, mnogo puta ranije. Sada mi se čini da nije povoljan trenutak da me podseća, ali možda se nada da bi to moglo da me umiri, da bi moglo da me spreči da ga mrzim do kraja života.

„Tvoja majka ne sviđala ime uopšte”, kaže. „Ona kazala da te svi zadirkivati, da ti ponavljati ime iz zadovoljstva, zvati te Kaka, Kaka, Kaka.”

I ovo sam takođe čula ranije.

„Okej”, prekidam ga brzim pokretom ruku. „Ukapirala sam.”

„Zovem te Ka” – kaže – „jer u Egiptu ...”

Ka je dvojnik tela, pozelela sam da dovršim rečenicu umesto njega – kompanjon tela tokom života i nakon njega. On vodi telo kroz kraljevstvo mrtvih. Upravo to govorim svojim učenicima kada načujem da mi se obraćaju sa nastavnica Kaka.

„Vidiš, *ka* je kao duša”, govori sada moj otac. „Na Haitiju je to za nas dobri anđeo, *ti bon anj*. Kada se rodila ti, ja gledati u tvoje lice. Mislim, evo ga moj *ka*, moj dobri anđeo.”

Malo sam popuštala. Trenutak kada čujem da me moj otac zove svojim dobrim anđelom je trenutak kada prestajem da budem ravnodušna.

„Ostatak kažem na kreolskom” – pravi uvod – „jer mi jezik zapetlja na engleskom i teško mi da kažem stvari kao što je ova, naročito ono što je staro.”

„U redu”, odgovaram prkosno na engleskom.

„Ka” – nastavlja na kreolskom – „kada sam prvi put video tvoju statuu, poželeo sam da me sahrane sa njom, da je sa sobom ponesem na drugi svet.”

„Kao prastari Egipćani”, nastavljam na engleskom.

Smeši se, zahvalno, mislim kako uprkos svemu, još uvek mogu da cenim njegove strasti.

„Ka” – kaže – „kada sam ti čitao iz *Knjige smrti*, svojim jako lošim akcentom, sećaš se da sam te terao da neka poglavlja ti čitaš meni?”

Bilo mi je teško da ponovo oživim ovo sećanje. *Knjiga smrti* mi je bila užasno dosadna. Imala sam sopstvene noćne more od slika mrtvih srcâ koja se postavljaju na kantare i duša koje besciljno putuju ognjenim podvodnim rekama. Bio je sebičan jer me nije pitao šta je to što bih želela da slušam pred spavanje, šta bih volela da čitam ili da mi se pročita. Ali sve otkako se oporavio od malih boginja i nije umro, čega smo se oboje plašili, zaklela sam se sebi da ću uvek tolerisati, čak mu i povlašdivati, da ću mu dozvoljavati da me vodi na mesta na kojima nisam uživala, da mi čita o stvarima koje me ni najmanje nisu zanimala, samo da bih prisustvovala trenucima radosti koje su mu pričinjavale, nekoj vrsti blaženstva koja bi i čoveka na samrti održala u životu. Možda on neće još dugo biti živ. Možda je zato značajan ovaj *obilazak*. Možda je moja „statua”, kako ju je on zvao, samo

žrtvena ponuda, poslednji zajednički dar pre nego što njega više ne bude bilo.

„Da li umireš?“, pitam svoga oca. To je jedino objašnjenje koje bi učinilo da ono što je uradio postane nevažno ili čak logično. „Da li si bolestan? Da li ćeš umreti?“

Šta li bih uradila sada ukoliko je ovo istina? Pronašla bih mu najboljeg doktora, vratila bih se kući da živim ponovo sa njim i sa mamom. Našla bih ozbiljan posao, dečka, udala bih se, i više se nikada ne bih žalila zbog činjenice da mi je skulpturu bacio u jezero.

Kao i ja, i moj otac zna da u važnim razgovorima bude tih duže nego što bi trebalo ili da kaže previše kada je i malo sasvim dovoljno. Slušam žalosno oglašavanje cvrčaka i cikada, iako ne mogu tačno da odredim odakle dolaze. Tu se nalazi autoput, i automobili jure pored nas, polumesec, jezero, iskopano iz dubine zemlje – sa mojom skulpturom na dnu, drvored kraljevskih palmi čija se senka meša sa ogromnim ribama na površini jezera, a tu smo i moj otac i ja.

„Da li se sećaš suda smrti“ – progovorio je konačno moj otac – „kada se nečije srce stavlja na terazije? Ukoliko je srce teško, onda ta osoba ne može da pređe u drugi svet.“

To je zaveštanje mog odrastanja i možda priča o Kaki i dobrom anđelu takođe ima veze sa tim što ja ostajem nema baš u ovom jedinstvenom trenutku.

„Ja ne zaslužujem statuu“, kaže moj otac. Ali u ovom trenutku on upravo podseća na statuu, na Gospu od milosrđa, koja zamišljeno posmatra u prašini sve svoje poraze, ili izgleda kao prastari egipatski sveštenik koji obavlja sahrane i kleči ruku molitveno skrštenih na krilu.

„Ka” – kaže – „kada sam te vodio u Bruklinski muzej, stajao bih satima diveći im se. Jedino što si ti primećivala bilo je da im pojedini delovi nedostaju, oči, nosevi, noge, a ponekad i glave. Oduvek si pre primećivala šta je to što nedostaje ne obraćajući pažnju na ono što je zapravo tu.”

Naravno, ovakav način posmatranja stvari doveo me je na kraju krajeva do trenutka kada sam i sama počela da pravim skulpture, da pravim statue koje bi zadivile mog oca više od tih prastarih relikvija.

„Ka, ja sam jedna od tih statua”, kaže.

„Prastari Egipćanin?” Tek nakon što sam se smejala neko vreme mogla sam da čujem kako moj glasni, podrugljivi smeh odjekuje. To je jedino oružje koje trenutno posedujem, jedini način da se osvetim vlastitom ocu.

„Nemoj to da radiš”, kaže, mršteći se, potpuno iritiran i skoro da viče zbog mog smeha. „Zašto to radiš? Ako si besna, dozvoli sebi da budeš besna. Zašto se uvek kada si ljuta cerekaš kao klovn?”

Često dok se smejem divljački mlataram rukama, i tek kad je posegao da me uhvati za ruke, shvatam da i sada to činim. Brzo ih sklanjam, ali me na kraju hvata za desni zglob, isti onaj koji je ranije stisnuo policajac Bo da bi me učutkao. Moj otac me drži toliko snažno da mogu da osetim kako njegovi prsti lome kost, gotovo je razdvajajući, i najednom više ne mogu da se smejem.

„Pusti me”, kažem, a on brzo ispušta moj zglob. Gleda u vlastite prste, a zatim ruku spušta u krilo.

Moj zglob i dalje bridi. Uporno ga masiram ne bi li bol popustio. U ovom trenutku, na plač me ne tera ovaj iznenadni, nekarakterističan nalet besa moga, već bol.

„Žao mi je”, kaže. „Nisam želeo da te povredim. Nikoga nisam želeo da povredim.”

I dalje trljam zglob u nadi da će mu zbog toga biti još žalije, da će se zbog toga što me je zgrabio za zglob osetiti krivim još više, a najviše zbog toga što je bacio moje delo.

„Ka, ja ne zaslužujem statuu” – govori ponovo, ovoga puta daleko sporije – „barem ne celu. Vidiš, Ka, tvoj otac je bio lovac, a ne lovina.”

Prekidam da masiram zglob, jer osećam da će ono što sledi boleti mnogo više. Ponovo ćuti. Ne želim da ga podstičem, da mu dajem bilo kakve znake, da ga primoravam da govori, ali sam se konačno umorila od tišine i ništa drugo ne preostaje nego da pitam: „O čemu ti to govoriš?”

Istog trena sam zažalila zbog pitanja. Da li će objasniti zašto majka i on nemaju bliskih prijatelja, zašto im niko nikada nije dolazio u kuću, zašto nikada ne spominju rođake sa Haitija ili odnekud, zbog čega se nikada tamo nisu vratili, čak ni onda kada sam od njih naučila kreolski, zašto me o zemlji nikada nisu naučili ništa više od onoga što sam sama mogla da pronađem, na televiziji, u novinama ili knjigama? Da li je na pragu da mi kaže zašto je *Manman* toliko pobožna? Zašto ide na dnevne mise? Nisam sigurna da želim da znam išta više od onoga što su odabrali da podele sa mnom tokom svih ovih godina, ali mi je jasno da on oseća potrebu da mi kaže, da je već godinama pokušavao.

„Postoji poslovice”, nastavlja. „Jednog dana si lovac, već drugog lovina. Ka, tvoj otac je bio lovac, ne lovina.”

Svaku reč sada moj otac izgovara sa mnogo napora. Svaka je izvagana baš kao ona srca na staroegipatskim kantarima.

„Ka, ja nikada nisam bio u zatvoru”, kaže.

„Okej”, kažem. Osećam se pri tom kao da mi je ponovo četrnaest godina i ličim na svoje vršnjake; pevušeći izgovaram reč koju je moja majka nazivala besmislenim adolescentskim refrenom.

„Ja sam radio u zatvoru”, kaže moj otac. A ja odlučujem da ga ne prekidam sve dok ne završi.

Ostavljen na cedilu u sred govora, mora da nastavi. „Jedan od zatvorenika mi je ovako unakazio lice”, kaže.

Moj otac sada pokazuje dug, dubok ožiljak na desnom obrazu. Navikla sam da ga rukama prekriva pa mi se ovaj odlučan pokret čini dramatičnim i ekstremnim, nešto poput podizanja vela.

„U tog čoveka koji mi je posekao lice” – nastavlja – „pucao sam i ubio ga, kao što sam ubio mnogo ljudi.”

Začudena sam što je sve ovo uspeo da kaže u jednom dahu, kao da je držao monolog. Poželela sam da sam i sama imala vremena da uvežbam, šansu da naučim šta da mu odgovorim.

Još nije bilo pravo vreme, još nije bilo prostora u mom mozgu da prihvati šta god je to moja majka imala da prizna. Da li je i ona bila lovac ili žrtva? Više od trideset godina sledbenik prinudnog ubeđivanja mog oca? U sebi je čuvala mnogo više nego on, kao neko ko neguje ogromnu bol o kojoj nikada neće progovoriti. Ipak dala je sve od sebe da meni bude dobra majka, preuzela je na sebe obavezu da me hrani i oblači, da vodi računa o tome da mi je kosa uvek počešljana, prepuštajući mom ocu ono što je smatrala mojim intelektualnim razvojem.

Kada sam bila mlađa, nedeljom bi me vodila sa sobom na mise. Da li je sve vreme trebalo da se molim za svog oca, oca koji je bio lovac, a ne lovina?

Sećam se rituala „Negativne ispovesti” iz *Knjige smrti*, svečanosti koja bi trebalo da se odigra pre merenja srcâ, dajući mrtvima priliku da potvrde da su za života činili samo dobro. Bilo je to jedno od poglavlja koje mi je otac najčešće čitao. Sada mi govori kako je trebalo više da shvatim iz onoga što mi je čitao. Trebalo je da otklonim sve negativno.

„Ja nisam nasilan čovek”, čitao je. „Nikoga nisam terao da cvili. Nikada nisam bio ljut bez razloga. Nikada nisam izustio nijednu laž. Nikada nisam ubio nijednog čoveka i nijednu ženu. Nisam činio zla.”

I samo da bih bila potpuno sigurna u ono što sam čula, pitam svoga oca: „A one noćne more koje si oduvek imao, o čemu su one bile?”

„O onome što sam ja,” – kaže – „tvoj otac, radio drugima.”

U glavi mi je još jedna slika moje majke, ona kao mlada žena, žena mojih godina, drži u naručju mog oca. Da li je u tom trenutku shvatila da ga voli? Kada je saznala da bi trebalo da ga prezire?

„Da li *Manman* zna?”, pitam.

„Da” – kaže – „objasnio sam joj nakon što si se ti rodila.”

U povratku, ja vozim kratkim putem do hotela. Vožnja je potpuno mučna; automobili ispred nas kao da se vuku. Trubim nestrpljivo, čak i onda kada svi osim mene voze normalnom brzinom. Moj otac je tih, čak mi ne govori ni da se smirim, da budem pažljiva, da iskoristim svoj trenutak, kao što to ima običaj kad god sedi kao moj suvozač.

Dok smo se zaustavljali na hotelskom parkingu, shvatila sam da nisam obavestila policajca Boa i upravnika Salinasa da se moj otac vratio. Odlučujem da ih pozovem iz sobe. A onda, kada smo izlazili iz kola, moj otac kaže: „Ka, bez obzira na sve, ja sam još uvek tvoj otac, još uvek sam muž tvoje majke. Sada nikada ne bih radio takve stvari.”

A ova izjava meni je smisljena kao i njegova druga priznanja. Tada mi se prvi put učinilo da je možda moj otac pogrešno

predstavio svoj raniji život, da je možda njegova prošlost nudila mnogo više izbora od toga da postaneš ili lovac ili lovina.

Kada smo se vratili u hotelsku sobu, pronalazim poruke i od policajca Boa i od upravnika Salinasa. Iako su završili svoje smene, obavještvam ih da se moj otac vratio.

Dok ja telefoniram, otac nestaje u kupatilu i pušta tuš da šiklja punom snagom. Ne mrmlja.

Kada je već izgledalo da nikada neće izaći, zovem majku kući, u Bruklin.

„*Manman*, kako ga voliš?“, šapućem u slušalicu.

Moja majka cokće jezikom i prstima ponovo udara po mikrofону na slušalici. Njen mek glas tera me na razmišljanje da sam je možda probudila.

„On ti kazao?“, pita.

„Da“, kažem.

„Sve?“

„Da li ima toga još?“

„Ono što ti kazao, želi da ti kaže već dugo“ – kaže – „ti, njegov dobri anđeo.“

Oduvek mi je bilo neverovatno u kolikoj meri moji majka i otac podsećaju jedno na drugo, u govoru, ponašanju, pa čak i u poslu. Pitam se, da li bi bilo moguće da budu još sličniji i u kojoj meri? A zašto i ne bi bili slični? Kao i svi roditelji, oni su društvo od dva člana, između kojih se znaju pravila ponašanja i druženja, prošlost koju verovatno ne bih znala, ne bih mogla da znam u potpunosti ni da sam čak rođena u njihovoj zemlji. Neki bi rekli da im pripadam. Ali ja nisam bila kao oni.

„Ne znam, Ka.“ Sada i moja majka šapuće, kao da bi i nju otac mogao da čuje. „Ti i ja, mi ga spasiti. Kada ga ja upoznala, to ga

zaustavilo da povređuje ljude. Ja to videti tako. On, seme bačeno u stenu. Ti, ja, mi pomoći mu da pusti koren.”

Dok moja majka priča, obuzima me osećanje koje imam ponekad kada rezbarim, osećaj kao da ruke uopšte ne pripadaju meni, da mi nešto pored vlastitog mozga i mišića pomera prste, nešto veće i jače od mene same, da sam marioneta koju pokreće nevidljivi čovek nad kojim nemam kontrolu. Kao da me sada taj isti čovek tera da svojoj majci usred razgovora spustim slušalicu.

Čim sam spustila slušalicu, govorim sebi kako bih mogla ovaj razgovor po vlastitoj volji da nastavim kroz nekoliko minuta, nekoliko sati, nekoliko dana, pa čak i kroz nekoliko godina. Kad god budem spremna.

Moj otac se vraća u sobu, njegova retka kosa je mokra i u pidžami je. Majka me ne zove. Mora biti da ona nekako zna da me je izdala jer nije delila moju zbunjenost, a donekle i moje osećanje da nisam morala da saznam sve to.

Kada sam se narednog jutra probudila, moj otac je već bio obučen. Sedi na ivici kreveta, pognute glave, lica zagnjurenog u dlanove, dok mu se na čelu naziru senke od prstiju. Da u ovom trenutku pravim njegovu skulpturu, izrezbarila bih bogomoljku, koja bezi-zražajno čuč, kao da se moli, dok zapravo čeka da napadne.

Okrenut leđima, moj otac kaže: „Hoćeš li pozvati glumicu i reći joj da je više nemamo statuu?”

„Pozvala nas je na ručak”, kažem. „Mislim da bi trebalo da odemo tamo i lično joj saopštimo.”

Podigao je ramena, a potom i slegnuo.

„Kako ti hoćeš”, kaže.

Nakon doručka krenuli smo do kuće Gabrijel Fontano. Nije bilo tako vruće kao prethodnog jutra, ali će svakako biti. Palim motor iz sve snage, zbog čega je bilo kakav razgovor nemoguć, čak i da smo to hteli.

Vožnja se činila dužom od one dvadesetčetvoročasovne koliko nam je trebalo da iz Njujorka dođemo do Lejklenda. Brzo su mi dosadila lažna jezera, kanali ograđeni živom ogradom, šumice limuna, palme u obliku lepeza, autoput zadivljujuće uredan. Moj otac je, licem okrenut od mene, upijao tropski krajolik kao da ga više nikada neće ponovo videti. Znam da uživa u hrastovima u čijoj senci rastu španska mahovina i bromelije, žuti cvetovi u obliku trube i plamena vinova loza, indijska urma i drveće jakaranda pored kojih brzo prolazimo, jer je već ranije, u toku prvog dela puta, iskazao divljenje prema svemu tome.

Dok prilazimo kući Gabrijel Fontano, moj otac prekida tišinu u kolima i kaže: „Sada možeš da shvatiš, Ka, zašto se tvoja majka i ja nikada više nismo vratili kući.”

Kuća Fontanoovih napravljena je od cigala i belih korala, i nalazi se u slepoj ulici u kojoj red fikusa razdvaja dve strane ulice.

Otac i ja izlazimo iz kola i pratimo betonsku stazu koja vodi pravo do ulaznih vrata. Pre nego što smo pokucali, starija žena se pojavila na vratima. To je glumičina majka. Liči na Gabrijel Fontano, sa zapanjujućim očima boje badema, preplanule kože i sa spiralnim uvojcima koji joj dodiruju lice po strani.

„Čekali smo vas”, kaže uz širok osmeh.

Kada joj se na vratima pridružio otac Gabrijel Fontano, shvatam od koga je ona nasledila visinu. Visok je preko metar i osamdeset.

Polako idemo kroz dnevnu sobu sa visokim plafonima i zidovima ukrašenim slikama sa motivima Haitija, od pijačnih prizora, prvih pričesti do venčanja i bdenja. Najupečatljiviji je portret glumice kako sedi na klupi obloženoj baldahinom, kako se čini u bašti svojih roditelja, u prirodnoj veličini.

Napolju, na zadnjem delu terase, koja natkriva rasadnik azaleja, hibiskusa, dracena i limunove trave, postavljen je sto.

Gospodin Fontano pita mog oca gde je rođen na Haitiju, a on laže. Ranije sam mislila da je razlog zbog kog bi svaki put odgovorio da je iz druge provincije taj što je zaista živeo u svim tim mestima, ali sada shvatam da to govori kako bi umanjio mogućnost da ga bilo ko prepozna, bez obzira na to što ga retka pepeljasta kosa koja se u obliku slova V pružala prema čelu i trideset sedam godina štite od pretnje mogućeg prepoznavanja.

Kada se Gabrijel Fontano pojavila u svojoj haljini boje rubina, i tata i ja smo ustali sa svojih mesta.

„Gabrijel”, cvrkuće, pružajući ruku mom ocu koji se naginje napred kako bi je poljubio pre nego što je spontano probrbljao: „Moja draga, vi ste jedan od najsajnijih cvetova sa Haitija”.

Gabrijel Fontano izgleda malčice usplahireno. Stidljivo naginje glavu i okreće se prema meni.

„Dobro došli”, kaže.

Za vreme obroka poslužili su nam školjke, pečenu bokvicu i piri-nač sa pečurkama, a gospodin Fontano je pokušao da uvuče mog oca u razgovor, pitajući ga na kreolskom kada je poslednji put bio na Haitiju.

„Trideset i sedam godina”, moj otac odgovara punih usta.

„Za vas nema povratka?”, pita gospođa Fontano.

„Još uvek nisam imao priliku da odem”, odgovara moj otac.

„Mi idemo svake godine” – kaže gospođa Fontano – „na prelepo mesto iznad okeana, u planinama Jacmel.”

„Da li ste ikada bili na planini Jacmel?”, pita me Gabrijel Fontano.

Odgovaram odmahujući glavom.

„Mi smo srećnici” – kaže gospođa Fontano – „jer možemo da odemo negde gde je kiša slađa, prašina lakša, a plaže lepše.”

„I šta, tako sada probamo kišu i merimo prašinu?”, kaže uz osmeh gospodin Fontano.

„Ne postoji ništa slađe od ispijanja soka iz kokosovog oraha sa vlastitog drveta.” Oči gospođe Fontano su zasijale i ona spušta viljušku kako bi nam bolje dočarala tu sliku. Kao da ima vrtoglavicu: njen glas postaje glasniji i viši, da čak i njena ćerka upija, smešeci se i sećajući se zajedno sa majkom.

„Nema ničega lepšeg nego da zaroniš ruku u pesak na plaži u vlastitoj zemlji”, govori gospođa Fontano. „To je divan osećaj, zaista divan.”

Zamišljam noćne more moga oca. Možda sanja kako uranja ruke u pesak na plaži u zemlji iz koje je potekao i ono na šta nailazi je šaka puna krvi.

Nakon ručka, moj otac pita da li bi pažljivije mogao da pogleda baštu Fontanoovih. Dok on obilazi, ja se poveravam Gabrijel Fontano u vezi sa skulpturom.

Ona se mršti dok me sluša, vrpolji se, premeštajući težinu tela sa jedne noge na drugu, kao da je izuzetno iznervirana činjenicom da je toliko svog dragocenog vremena nesmotreno proćerdala na mene. Možda se pita da li je ovo samo razrađena šema kako bismo je upoznali, možda želi da napustimo njenu kuću što je pre moguće.

„Nemam običaj da mi ljudi ovako dolaze u kuću” – kaže – „to mogu da vam potvrdim.”

„Cenim to”, kažem. „Zahvalna sam vam na poverenju i nisam želela da ga narušim.”

„Pretpostavljam da je zaista nemate, kad tako kažete. Ali sam jako razočarana. Zaista sam želela da je poklonim svome ocu.”

„Žao mi je”, kažem.

„Trebalo je da znam da nešto nije kako treba”, kaže, gledajući okolo po sobi, kao da traži nešto zanimljivije na šta bi trebalo da svrati pažnju. „Obično kada ljudi dolaze ovde kako bi nam prodali neku umetninu, na prvom mestu je uvek nose sa sobom i uvek nam je odmah pokažu. Ali pošto poznajete Selin, ja sam to previdela.”

„Skulptura je postojala”, kažem, svesna kako će moj izgovor zvučati glupo. „Mom ocu se nije svidela, pa ju je bacio.”

Podiže svoje obrve koje se izvijaju u savršen luk, kao da se brine zbog mentalnog zdravlja mog oca ili pak mog vlastitog. Ili je to možda još jedan indirektan znak da nas želi što dalje iz sopstvenog vidokruga.

„Onda smo završili”, kaže, gledajući me pravo u lice. „Moram da telefoniram. Uživajte u ostatku dana.”

Gabrijel Fontano se izvinila, nestajući iza zatvorenih vrata. Gledajući na baštu sa terase, vidim kako njeni roditelji vode mog oca duž redova limunove trave. Želim da pozovem Gabrijel Fontano da se vrati kako bih joj obećala da ću joj napraviti drugu skulpturu, ali ne mogu. Ne znam da li ću biti u stanju za neko vreme da radim na bilo čemu. Izgubila sam svoju inspiraciju: oca u zatvoru kog sam volela i sažaljevala.

U bašti, gospodin Fontano otkida nekoliko izdanaka limunove trave sa jedne od biljaka, stavlja ih u plastičnu kesu koju drži gospođa Fontano. Ona pruža kesu limunove trave mom ocu.

Gledajući kako otac uz naklon u znak zahvalnosti prihvata kesu, prisećam se poglavlja iz *Knjige smrti* „Primoravanje na pokolj” koje mi je otac ponekad čitao kako bi oterao moj strah od izmišljenih čudovišta. To je bilo poglavlje prepuno užasnih redaka kao na primer: „Moja su usta čuvar i govora i tišine. Ja sam dete koje ide putevima prošlosti, dete koje je iskovano iz njegovog oka”.

Mašem ocu u bašti da bih mu dala do znanja da bi sada trebalo da idemo, a on lagano ide meni u susret dok Fontanoovi zaostaju.

Sa svakim novim korakom, trlja ožiljak na licu i refleksno i sama na istom mestu češem svoj obraz.

Možda je poslednja osoba koju je moj otac povredio sanjala o trenucima u njegovoj budućnosti, kakav je ovaj, kada će se stranci okretati da bi piljili u njega ili će skretati pogled kada vide taj ožiljak kojim je izbrazdano njegovo lice, primoravajući ga tako da ga sakriva rukama, pravi se da ga nema ili izmišlja laži kako bi objasnio njegovo postojanje.

Na trotoaru ispred kuće Fontanoovih, i otac i ja u znak pozdrava mašemo roditeljima Gabrijel Fontano, koji stoje na ulaznim vratima, a zatim sedamo u kola. Nisam sigurna da su razumeli svrhu naše posete. Bili su više nego ljubazni, ophodeći se prema nama kao da smo stari prijatelji njihove ćerke, sa kojima su nas, vrlo je moguće, zamenili.

Kada su se Fontanoovi već okrenuli i zatvorili za sobom ulazna vrata, pogledala sam u svog oca koji se još uvek smešio i mahao. Kada se smeje, ožiljak kao da mu se skupi i skoro da i nestane na pregibu obraza, zbog čega često poželim da nikada ne prestane da se smeje.

Kada smo Fontanoove već izgubili iz vidokruga, moj otac poseže za kesom limunove trave koju su mu dali i spusti je na krilo. U kolima već počinje da se oseća miris limunove trave kao osveživač vazduha koji preti da ubije.

„Za šta će ti to poslužiti?“, pitam.

„Za čaj“ – kaže – „za *Manman* i mene.“

Odvozimo se od Fontanoovih, zazirući od odmorišta, pumpi i hotela na pola puta koji su bili pred nama. Poželela sam da je moja mama sada tu, da nam priča o nekom čudu o kome je upravo slušala u propovedi na misi. Volela bih da je moja skulptura i dalje u prtljažniku. Volela bih da nisam upoznala Gabrijel Fontano, da je to nešto čemu bih mogla da se radujem nekom prilikom, negde u budućnosti. Volela bih da sam svom ocu mogla da pružim ono što je tražio kada mi je rekao svoju tajnu. Ali je moj otac, bolje nego bilo ko drugi, već morao da shvati da priznanja ne uveseljavaju srca živih.

Oduvek sam smatrala da je jedino teško iskušenje moga oca bilo to što je napustio vlastitu zemlju i doselio se u mesto na kom je sve, od klime pa do jezika, bilo toliko različito od onoga na šta je navikao, mesto u koje se, kako je izgledalo, nikada neće sasvim uklopiti i nikada neće izgledati kao da tu pripada. Jedina stvar koju sada, dok ponovo vozim autoputem, mnogo iznad granice dozvoljenog, mogu da shvatim je zašto je to nepoznato možda toliko pružalo utehu mom ocu, pre nego tugu. I zašto nikada nije želeo da osoba koja je bio, osoba koja jeste, bude trajno sačuvana na bilo koji način. Naučio je sebe da prihvati ogroman teret trajnih ožiljaka tako što je učio o prastarim Egipćanima. Upoznao ih je kroz njihove grobnice i spomenike, na način na koji nije želeo da bilo ko upozna njega, niko osim moje majke i mene, nas, koji smo njegovi dobri anđeli, maske na njegovom licu.